

MAHMUDXO'JA BEHBUDIY G'OYALARI XXI ASR YOSHLARI ONGI VA TAFAKKURIDAGI AHAMIYATI

Yodgorova Zebo Nurbek qizi

O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi,
Yurisprudensiya (Islom huquqi) 2-bosqich talabasi
e-mail; zeboyodorova77@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15068094>

Annotatsiya: Mazkur tezis o'zbek ma'rifatparvari Mahmudxo'ja Behbudiyning jadidchilik faoliyatini XXI asr nuqtayi nazaridan tahlil qiladi. Behbudiyning milliy o'zlik, ma'rifatparvarlik ilm-fan va xorijiy tillarni o'rganishdagi qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan va yoshlar uchun muhim yo'nalishlarni belgilab beradi. Maqola ushbu g'oyalarni hozirgi zamon kontekstida tahlil qilib, ularning yoshlar tarbiyasidagi o'rni yoritiladi. Shuningdek, maqolada Behbudiyning merosi yoshlar ongida milliy o'zlikni shakllantirish, jaholatga qarshi kurashish va taraqqiyotga intilish kabi vazifalarni amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Mahmudxo'ja Behbudi, jadidchilik, xorijiy tillar, jaholat, maorif, milliy go'ya

Abstract: This article analyzes the Jadid activities of the Uzbek enlightener Mahmudkhoja Behbudi from a 21st-century perspective. Behbudi's views on national identity, enlightenment, science, and the study of foreign languages remain relevant today and define important directions for young people. The article examines these ideas in the context of modernity and highlights their role in youth education. Additionally, it demonstrates that Behbudi's legacy is crucial in accomplishing tasks such as shaping national identity in the minds of young people, combating ignorance, and striving for progress.

Key words: Mahmudkhoja Behbudi, jaded, foreign languages, ignorance, education, national idea.

KIRISH

O'zbek jadidchiligining yorqin namoyondasi, ma'rifatparvar Mahmudxo'ja Behbudi o'zining qisqa, ammo sarmahsul hayoti davomida o'zbek xalqining kelajagi uchun kurashdi. Uning ta'lim, madaniyat va milliy o'zlikni anglash masalalariga qilgan xizmatlari beqiyosdir. Bugungi kunda, globalizatsiya va axborot texnologiyalari asrida, Behbudiyning g'oyalari yoshlar uchun yangicha ahamiyat kasb etmoqda. XIX asrda ildiz otib ulgurgan jadidchilik g'oyalari XX asr boshlarida Turkistonda muntazam amaliy harakatga aylanganiga tarix guvoh. Mahmudxo'ja Behbudi ham jadid namoyondasi sifatida XX asr boshida tarix sahnasiga chiqqanligi haqiqatdir. Adabiyotshunos A.Aliyev yozganidek, "Behbudi haqida gap ketganda jadidlarni, jadidlar haqida gap ketganda Behbudiyni chetlab o'tib bo'lmaydi". Sharqshunos L.Azizzodaga murojaat qiladigan bo'lsak quyidagi fikrlarga duch kelamiz: "Turkistonning uyg'onish davrini uch qismga – maorif, matbuot va jamiyatga bo'lib tekshira boshlasak, bu harakatlarning boshida Behbudi turganini ko'ramiz". Ushbu fikrlar orqali ham Behbudiyning millat taraqqiyotidagi o'rni beqiyos ekanligiga guvoh bo'lamiz.

ASOSIY QISM

Har bir mamlakatda islohot va madaniyat yuksalishi, uning taraqqiy etishi shu mamlakat yoshlarining ilmi, shijoati, ma'naviy salohiyatiga bog'liqdir. Behbudi ijodida yoshlarga murojaat shaklida bir nechta fikrlari o'rin olgandir. Uning har millat, birinchi o'rinda ta'lim

tizimining boshlang'ich nuqtasi bo'lgan maktabni zamonga moslab isloh etib, ko'paytirmaguncha taraqqiyot yo'liga kirib rivojlana olmasligi haqida fikrlari hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Zero, ta'lim – har qanday mamlakatning eng muhim asosidir. U holda taraqqiyot, iqtisodiy yuksalish, ijtimoiy barqarorlik va innovatsiyalar haqida gap bo'lishi mumkin emas. Mamlakatlarning rivojlanganligining asosi ta'limga alohida e'tibor berishi, uni zamonaviylashtirishi va jamiyatning barcha qatlamlari uchun ochiq qilishidadir. Behbudiy madaniyatdan mahrum bo'lishning, ta'lim bilan qurollanmagan millatning ahvoli nima bo'lishi haqida ham so'z yuritgan. Bunday millat dunyoda rohat va saodat yuzini ko'rolmay, “muborazai hayot” maydonida mag'lub bo'lib, oyoqlar ostida ezilishini, o'zgaralar asiriga aylanib milliylik, o'zlikni unutish va qo'ldan boy berish kabi oqibatlarini ko'rsatib o'tgan.

Har qanday millatning yuksalishi va davlatning rivojlanishi bevosita uning zamon bilan hamnafas bo'lishiga, ya'ni dunyodagi o'zgarishlar, yangiliklar va taraqqiyot jarayonlaridan xabardor bo'lishiga bog'liq. Tarixga nazar tashlasak, rivojlangan davlatlar doimo zamonaviy milimlarni egallash, texnologik yangiliklarga moslashish va dunyo hamjamiyati bilan hamqadam bo'lish orqali muvaffaqiyatga erishganini ko'ramiz. XXI asrdagi bu fikrlar bir asr oldin ham dolzarb, bajarilishi muhim amallardan bo'lgan. O'tgan asrda paydo bo'lgan jadidchilik g'oyalari va harakatining asosiy mahsullaridan biri – yangi usuldagi maktab-maorif tizimining vujudga kelishidir. Ushbu usuldagi maktablarning maqsadi diniy bilimlar bilan birga dunyoviy bilimlarni targ'ib qilish, zamonaviy ta'lim metodlarini joriy etish, shuningdek, faqat ilm berish bilan cheklanmay, balki yosh avlod qalbida milliy o'zlik, vatanparvarlik va taraqqiyotga intilish ruhini uyg'otish maqsadini ham ko'zlagan. O'sha paytda ko'plab sohalarda milliy kadrlarning yo'qligi, jamiyatning og'ir ahvolini ko'rsatib bergan. Xalqning huquqlarini himoya qiladigan, uning ehtiyojlarini davlatga olib chiqadigan demokratik tomondan aslida xalq vakili bo'lishi kerak bo'lgan Davlat Dumasida Turkiston aholisining nafiga harakat qiladigan vakil yo'qligi, insonlarni davolaydigan xalq ichidan chiqqan shifokor, imorat qilish uchun, uning loyihasini tuzadigan injener, buxgalteriya hisobini yuritadigan hisobchi o'zimizdan topilmaganligi ilmga befarq bo'lmagan jadidlarni chuqur o'ylantirib, ularni xalq orasida keng targ'ib qilishga undadi.

Behbudiy o'zining “Yoshlarga murojaat” maqolasida yoshlarni ilm olishga, kasb-hunar o'rganishga va jamiyatga foydali inson bo'lishga chaqirgan. Globallashuv zamonida yashar ekanmiz, milliyligimizga putur yetkazuvchi “ommaviy madaniyat”, milliy madaniyatga to'g'ri kelmaydigan har xil yot g'oyalar soniyalar ichida kirib kelmoqda. Bunday g'oyalarga qarshi immunitetni shakllantirish, jaholatga qarshi kurashish har bir insonning asosiy vazifasi va burchidir. Shuningdek, Behbudiy merosini o'rganish alohida ahamiyatga egadir. O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti ta'kidlaganidek, “jamiyat taraqqiyotining asosi, uni muqarrar halokatdan qutqara oladigan yagona kuch – ma'rifatdir”. Ma'rifatli, ilmli yoshlari bo'lgan davlat qurol-yarog'ga ega bo'lgan har qanday kuchli davlatdan ham kuchlidir. Behbudiy bu kabi masalalarda qayta-qayta xalqqa murojaat qiladi, ulardan ma'rifat yo'lida harakat qilishni, birlashishni talab qiladi. Zero, bir millatning ravnaqi va mustahkamligi uning moddiy qudratida emas, balki xalqining ma'naviy yetukligi va ilm-fan bilan qurollanganligida namoyon bo'ladi. Behbudiyning fikricha, yoshlar qalbida ilmga, ma'rifatga bo'lgan muhabbatni uyg'otish – bu kelajakni yorqin qilish yo'lidagi eng muhim qadamdir. Shu sababli, har bir yosh avlodni ilm olishga, zamonaviy fan va texnologiyalarni egallashga, o'z millatining madaniyati va tarixini

chuqur undash lozim. Faqat ana shundagina biz Behbudiy orzu qilgan taraqqiy topgan, ma’rifatli jamiyatni barpo eta olamiz.

Mahmudxo’ja Behbudiyning “Bizni kemirguvchi illatlar” maqolasida xalqning ilm olish, taraqqiy etish o’rniga turli marosimlarga berilib ketib, asosiy burchni unutib qo’yayotganligi qoralanadi. Odamlardan ortda qolmay deb, to’y va aza kabi marosimlarga haddan tashqari pul sarflab, qarzgga botishi, yoinki ota-bobosidan qolgan mulk va yerini sotib faqirlikka duchor bo’lishi eng ayanchli holatdir. “Bir do’konchi, bir gilkor, bir faqirhol, bir kosib uchun bu to’y va ta’ziyalar o’limdan qattiqdirki, buning uchun bechora har kun o’lur. Har kun o’lgan bilanda qutulmas. O’zidan so’ng ahlu ayoliga bu yo’qsillik va bu musibatni meros qo’yar” – deb yozadi Behbudiy yuqoridagi maqolasida. Ushbu fikrlar hozirda yoshlar uchun ham muhim eslatmadir. Chunki, bugungi kunda ham ko’plab yoshlar, oilalar jamiyatning bosimi va an’anaviy qarashlar ta’sirida marosimlarga ortiqcha mablag’ sarflashga majbur bo’lmoqda. Ba’zi marosimlar insonning shaxsiy hayotidagi muhim voqelar bo’lsa-da, ularni ortiqcha isrofgarchilik va dabdabadan holi holda, ma’naviy qadriyatlarni ustuvor qo’ygan holda o’tkazish eng to’g’ri yo’ldir. Shunday ekan biz yoshlar Behbudiy ta’kidlagan ogohlantirishlarga quloq tutib, o’z hayotimizda oqilona qarorlar qabul qilishimiz, investitsiyani ta’lim, ilm-fanga kiritishimiz zarur.

XULOSA

Mahmudxo’ja Behbudiyning merosi o’zbek xalqining ma’naviy boyligi bo’lib, uning g’oyalari XXI asr yoshlari uchun ham o’z dolzarbligini yo’qotmagan. Behbudiyning ta’lim, milliy taraqqiyot va tilga oid qarashlari jamiyatimiz oldida turgan muammolarni hal qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Sharq donishmandlari aytganidek, “Eng katta boylik – bilim, eng katta meros – yaxshi tarbiya” degan hikmatli so’zlar har bir yosh uchun hayotiy dastur bo’lishi lozim. Behbudiy har bir mavzuni, har bir masalani Turkiston xalqining taqdiri hamda kelajagi bilan bog’laydi. Mutafakkirning ijtimoiy-falsafiy qarashlarida zamonaviy, dunyoviy ilm-fan masalasi markaziy o’rinda turadi va uning bu boradagi qarashlarini o’rganish yoshlar uchun katta imkoniyat eshiklarini ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. Rahmatova D. Jadidlar yoqqan chiroq. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2023. – 110 b.
2. J.Yaxshilikov, N. Ubaydullayeva. Jadidchilik va Behbudiy, 2004
3. Mahmudxo’ja Behbudiy . Tanlangan asarlar. – J:I. – Toshkent: Akademnashr, 2018
4. Mahmudxo’ja Behbudiy . Tanlangan asarlar. – J: II. – Toshkent: Akademnashr, 2018.